

איום נתפס, מרחק חברתי, והדרה של מבקשי מקלט מסודאן ואריתריאה בישראל

אושרת הוכמן

תקציר

בשנים האחרונות גיבשה מדינת ישראל מדיניות מדירה כלפי מבקשי המקלט החיים בה, הכוללת הפניה למתקן משמורת, הגבלת היכולת שלהם לעבוד והגבלת שירותי הבריאות והרווחה להם הם זכאים. על רקע מדיניות זו, המחקר הנוכחי מציע לבחון מהן עמדות הציבור כלפי מבקשי המקלט ועד כמה עמדות אלו הולמות את המדיניות הקיימת. עוד מציע המחקר לבחון האם הציבור בישראל תומך במדיניות המדירה כלפי מבקשי המקלט ומהי התרומה של 'איום חברתי-כלכלי נתפס' ושל 'מרחק חברתי נתפס' לתמיכה או התנגדות למדיניות זו. הבחינה של הקשר בין איום חברתי-כלכלי נתפס ומרחק חברתי נתפס לבין הדרה הנמדדת באמצעות תמיכה או התנגדות למתן זכויות וסיוע למבקשי המקלט, נעשית תוך פיקוח על מאפיינים חברתיים ודמוגרפיים של הנחקרים ובפרט הקבוצה האתנו-לאומית אליה הם משתייכים, המעמד החברתי-כלכלי שלהם, מידת הדתיות שלהם, ההזדהות הפוליטית שלהם וכן המגע שיש להם עם מבקשי המקלט מסודאן ואריתריאה בחיי היומיום. מן הממצאים עולה כי ככל שרמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס גבוהה יותר, והמרחק החברתי הנתפס של הנחקרים ממבקשי המקלט עולה, כך גם עולה רמת ההדרה. עוד עולה כי נחקרים ערבים מדירים פחות בהשוואה ליהודים, גם בפיקוח על רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס ועל המרחק החברתי הנתפס שלהם. לבסוף, הממצאים מראים כי הקשר בין איום חברתי-כלכלי נתפס להדרה של מבקשי מקלט מתווך חלקית על-ידי המרחק החברתי הנתפס.

מילות מפתח: מבקשי מקלט, איום חברתי-כלכלי, מרחק חברתי, זכויות

מבוא

נכון לחדש מארס 2016 שהו בישראל 42,147 מבקשי מקלט מאריתריאה (72%) ומסודאן (20%), והם זוכים במדינת ישראל למעמד של הגנה קבוצתית זמנית (רשות האוכלוסין וההגירה 2016). מרבית מבקשי המקלט מתגוררים כיום בשכונות דרום תל-אביב, ובערים אחרות כמו אילת, ירושלים, ערד ועוד. משנת 2009 ועד סוף שנת 2015, 45 מבקשי מקלט הוכרו בישראל כפליטים. כ-12,175 בקשות מקלט נדחו (ברמן, 2015). נתון זה משקף היטב את עמדתה של מדינת ישראל כלפי מבקשי המקלט - עמדה הרואה בהם מטרד במקרה הטוב, ואיום על קיומה ועל דמותה של מדינת ישראל במקרה הפחות טוב. על-פי-רוב, עמדה זו מוצדקת על-ידי החשש כי מבקשי המקלט מסכנים את הרוב היהודי בישראל ובעקיפין את קיומה של המדינה כמדינה יהודית ודמוקרטית, לצד חשש מפני פגיעה של מבקשי המקלט בשוק העבודה בישראל ובמרקם החברתי בה. כך למשל נשמעת דאגה מפני עלייה בשיעורי הפשיעה והתחלואה במדינה בשל נוכחותם של מבקשי המקלט בה, או חשש מפני עלייה באבטלה בשל כניסתם של מבקשי המקלט לשוק העבודה.

חשוב לציין כי דאגות אלו כבר נשמעו בעבר במדינת ישראל כלפי זרים, אם כי לא כלפי מבקשי מקלט אלא כלפי מהגרי עבודה. מהגרי עבודה גויסו על-ידי מדינת ישראל מאז סוף שנות ה-80 של המאה הקודמת בעיקר על מנת להתמודד עם מחסור בכוח אדם שנבע מהידרדרות היחסים בין ישראל לרשות הפלסטינית. בשיא הגירת העבודה לישראל, חיו בה כרבע מיליון מהגרי עבודה עם וללא אשרה. כיום מספרם עומד על כ-91,000 (רשות האוכלוסין וההגירה 2016). כפי שמציינת רייכמן (2009), הגעתם של מהגרי עבודה עם וללא אשרות, חידדה את ההבחנה בין "מדינת עלייה" ל"מדינת הגירה". הבחנה זו ממחישה את החשש הקיים בישראל מפני שינוי דמוגרפי העלול לסכן את הרוב היהודי במדינה ואת אופיה של מדינת ישראל כמדינה יהודית. חשש זה קיבל ביטוי במגוון רחב של פרקטיקות מדיניות שנועדו להבטיח כי מהגרי העבודה יהיו עובדים זמניים בישראל ולא מהגרים של קבע כמו למשל שיטת הכבילה, הכובלת את מהגרי העבודה למעסיק שלהם, והקמת משטרת ההגירה ברשות האוכלוסין וההגירה (ברמן, 2015; רייכמן, 2009).

מחקרים שונים הראו כי עמדות הציבור כלפי מהגרי העבודה שיקפו את המדיניות המדירה הזו. כך למשל רייכמן וסמיונוב (Raijman & Semyonov, 2004) מצאו כי הציבור היהודי בישראל אינו תומך במתן הטבות סוציאליות או שירותי חינוך למהגרי העבודה וילדיהם, ומסכים שמהגרי העבודה מהווים נטל על מערכת החינוך, על שירותי הבריאות, ועל הזדמנויות התעסוקה של הישראלים. כפי שהדגימו פדהצור וישי (Pedahzur & Yishai, 1999), שנאת הזרים בקרב יהודים בישראל כלפי מהגרי העבודה הייתה שנייה רק לשנאה כלפי הערבים בישראל.

מטרת המאמר הנוכחי היא לבדוק עד כמה המדיניות המדירה כלפי מבקשי המקלט בישראל מאז סוף העשור הקודם, משתקפת בעמדות הציבור. המחקר בוחן במיוחד את המידה בה הציבור בישראל מסכים או מתנגד לפרקטיקות מדיניות שיאפשרו למבקשי המקלט זכויות וסיוע הומניטרי, ואת הגורמים העשויים להסביר את רמות ההתנגדות של הציבור לפרקטיקות אלו. עוד אבקש לבחון עד כמה רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס, והמרחק החברתי הנתפס מסבירים את מידת ההתנגדות של הציבור בישראל למתן זכויות וסיוע לאוכלוסייה זו. כמו כן, אבדוק האם יש קשר בין המעמד החברתי-כלכלי של הנחקרים, המוצא האתנו-לאומי שלהם, מידת הדתיות שלהם, וההזדהות הפוליטית שלהם, לבין עמדותיהם כלפי מבקשי המקלט.

החשיבות של בחינת עמדות הציבור כלפי מבקשי המקלט נובעת מכך שבניגוד למקרה של מהגרי העבודה, במקרה של מבקשי המקלט, השיח הציבורי הוא אמביוולנטי יותר. לצד העוינות המאפיינת את המדיניות הרשמית של מדינת ישראל, יש מי שפועלים לקידום זכויותיהם של מבקשי המקלט הן בקרב הציבור הרחב והן בקרב עמותות וארגוני חברה אזרחית. לדוגמה, משרתי המילואים בגבול ישראל-מצרים הביעו התנגדות לנהל "ההחזרה החמה" (דרישת המדינה מכוחות הצבא בגבול מצרים להשאיר את מבקשי המקלט בצד המצרי של הגבול או להשיב אותם לשם למרות היחס האלים של הכוחות המצריים כלפיהם).¹ בשיח הציבורי נשמעו גם טענות כי מדינת ישראל מחויבת למבקשי המקלט האפריקאים מתוקף היותה מדינה שהוקמה על-ידי פליטים יהודים ולמענם.² לבסוף, חשוב להזכיר גם את פעילותם של ארגוני חברה אזרחית שונים, חלקם התקיימו לפני הגעתם של מבקשי המקלט ואחרים הוקמו על מנת לסייע למבקשי המקלט, שניכרת בתחום המשפטי ובסיוע פסיכו-סוציאלי.³ כלומר, שלא כמו במקרה של מהגרי העבודה, מבקשי המקלט מציבים לציבור בישראל אתגר ערכי סביב סוגיות של הומניטריות ומוסר מחד, וסוגיות של ריבונות ושמירה על האינטרסים האישיים של אזרחי המדינה מאידך (Kalir, 2015). הבדל חשוב נוסף בין מהגרי העבודה למבקשי המקלט הוא אופי השהות של פרטים משתי הקבוצות הללו: בעוד שמהגרי העבודה מחזיקים באשרות שהייה המוגבלות בזמן, אשרות שהייה של מבקשי המקלט מחדשות אחת לחודשיים עד שישה חודשים ומועד חזרתם לארצות המוצא אינו ידוע. התרומה העיקרית של המחקר הנוכחי היא לכן בבחינת עמדות הציבור בישראל כלפי מבקשי מקלט, אוכלוסייה מהגרת חדשה יחסית שהמידע על השלכותיה על החברה הישראלית עדיין חסר.

מבחינה תאורטית, המחקר הנוכחי עוסק בקשר בין מרחק חברתי ואיום חברתי-כלכלי נתפס לבין תמיכת הציבור או התנגדותו למתן זכויות וסיוע למבקשי מקלט. מחקרים קודמים כבר בחנו את הקשר בין איום חברתי-כלכלי נתפס, מרחק חברתי נתפס והדרה מזכויות בהקשר של מהגרי עבודה בישראל (Gorodzeisky, 2013), ואולם המקרה של מבקשי המקלט טרם נבחן. בעוד שהדרתם של מהגרי עבודה בישראל מזכויות נמדדת על-פי-רוב באמצעות זכויות חברתיות שונות (חינוך, בריאות, רווחה, אזרחות) שיש או אין לאפשר להם גישה אליהן, במקרה הנידון כאן, הדרה נוגעת בעיקר לזכויות הומניטריות כמו סיוע למי שזקוקים לעזרה, מתן מעמד פליט, ועוד (ראו לוח 2). מבחינה זו, העיסוק בנכונות או התנגדות למתן זכויות מהווה בעקיפין גם עיסוק בתפיסות של הציבור בישראל לגבי מחויבותה של המדינה לנהוג בהומניטריות כלפי אנשים שעל-פי החוק הבין-לאומי מצויים בצרה וזקוקים להגנה.

מדיניות ישראל כלפי מבקשי מקלט

מדיניות ממשלת ישראל כלפי מבקשי המקלט מאפריקה עברה שינויים רבים: עד שנת 2009 נציבות האו"ם לפליטים בישראל החזיקה בסמכות לבצע בירור לבקשות מקלט של מי שנכנסו לשטחה. הנציבות המליצה לוועדת שרים מיוחדת כיצד לפעול בעניינם של מגישי הבקשות. מי שבקשתם נשקלה קיבלו וזית עבודה מסוג ב'1 (בה מחזיקים גם מהגרי עבודה בישראל) ומי שבקשתם אושרה קיבלו מעמד של תושב ארעי. נתינים ממדינות אויב לישראל (ובניהן סודאן) הוחרגו מנהלים אלו. בשנת 2009 לקח משרד הפנים את האחריות לבחינת בקשות המקלט והקים רשות מיוחדת למטרה זו. המלצות הרשות הועברו אף הן לאותה ועדת שרים. בין אם בקשת המקלט הגיעה מנציבות האו"ם לפליטים או מהרשות במשרד הפנים, על-פי-רוב החלטת הוועדה

במשרד הפנים הייתה לדחות את הבקשות או לא לדון בהן כלל (Kritzman-Amir, & Shumacher, 2012).

בעיקר ביחס למבקשי המקלט מסודאן ואתיריאה, בקשות המקלט לא נשקלו באופן פרטני. במקרים מסוימים, זכו מבקשי מקלט מאריתריאה ומסודאן לוויזת עבודה מסוג ב'1 ואף למעמד של תושבים ארעיים (Yaron, Hashimshony-Yaffe & Campbell, 2013), ואולם, מקרים אלו הם בבחינת היוצא מן הכלל המעיד על הכלל. ברוב המקרים, זכו מבקשי המקלט מסודאן ומאריתריאה למעמד של 'הגנה קבוצתית' או 'הגנה זמנית' שמשמעותה בפועל היא מתן אישור ישיבה זמני (5א2) שאינו כולל שום זכות למעט חסינות מפני גירוש (Kritzman-Amir, 2009). אישור הישיבה הזמני הניתן במסגרת ההגנה הקבוצתית או הזמנית, אינו מהווה אישור עבודה, ובפועל משמש ככלי לאיסור העסקה של מבקשי מקלט. בהוראת בג"צ, המדינה לא אוכפת את איסור ההעסקה של מבקשי המקלט בישראל, זאת למרות שבאישורי הישיבה כתוב: "אישור זה אינו מהווה אישור עבודה". מצב זה מוביל מחד לחשש של המעסיקים מפני קנסות בגין העסקה לא חוקית של עובדים, ומאידך לפגיעות רבה יותר של מבקשי המקלט ולניצול על-ידי המעסיקים.⁴ בג"ץ נאלץ להתערב בשני מקרים נוספים לפחות של נהלים שנקטה המדינה כלפי מבקשי המקלט: נוהל 'ההחזרה החמה' שנועד לאפשר לחיילי ישראל להשיב את מבקשי המקלט שזוהו בגבול ישראל מצרים אל שטח מצרים גם אם הם תחת אש, ונוהל 'חדרה גדרה' שנועד להגביל את חופש התנועה של מבקשי המקלט (Paz, 2011).

העלייה במספרם של מבקשי המקלט שנכנסו לישראל, בעיקר בין השנים 2011-2012 (ראו נספח 3), הובילה להחמרה ביחס המדינה כלפיהם, שנועד "להמאס עליהם את החיים בישראל".⁵ ביוני 2012, עבר בכנסת לראשונה התיקון לחוק למניעת הסתננות. חוק זה מהווה אבן דרך בתהליך מיסודה של מדיניות מדירה כלפי מבקשי המקלט הכוללת גם את מסגורם בשיח הציבורי כ'מסתננים' - מושג ששימש בחברה הישראלית מאז שנות ה-50 בעיקר להגדרת מי שנכנסו לישראל ממדינות עוינות, לצורך ביצוע עברות המאיימות על ביטחון המדינה ושלומו הציבורי. התיקון לחוק למניעת הסתננות שונה שלוש פעמים בעקבות החלטת בג"ץ. הנוסח הנוכחי לתיקון לחוק (תיקון מספר 4) קובע כי מבקשי מקלט שנתפסים בגבול ייכלאו לתקופה של שלושה חודשים ולאחר מכן יופנו אל מתקן השהייה הפתוח "חולות". השהייה במתקן הפתוח מוגבלת לתקופה של 20 חודשים וחלה לא רק על מבקשי מקלט חדשים אלא גם על מבקשי מקלט ותיקים.⁶ נכון לדצמבר 2015 כלואים במתקן חולות כ-3,600 מבקשי מקלט. מבחינת תנאי ההעסקה של מבקשי המקלט, התיקון לחוק למניעת הסתננות קובע כי 'מסתנן' המועסק בישראל חייב להפקיד 20% משכרו, ומעסיקו חייב להפקיד 16% נוספים מן השכר בפיקדון שיימסר לעובד רק עם עזיבתו את ישראל (ברמן, 2015).

התיקון הרביעי לחוק למניעת הסתננות מכיל גם נוהל 'עזיבה מרצון' לפיו מבקשי מקלט המעוניינים לצאת מישראל יקבלו מענק בסך \$3,500 ותעודות מעבר.⁷ מבקשי מקלט המקבלים על עצמם עזיבה מרצון נשלחים לארצות המוצא שלהם או למדינה שלישית. ברמן (2015) מסביר כי נוהל זה מיושם בפועל כאמצעי להארכת תקופת השהייה של מבקשי המקלט במתקני המשמורת השונים. כך, מבקשי מקלט שמסרבים להצעת המדינה לעבור למדינה שלישית או לשוב לארצם, מוגדרים כמי שמסרבים לשתף פעולה עם תהליך ההרחקה ולכן ניתן להחזיקם במשמורת לתקופה בלתי מוגבלת, וזאת על-פי חוק הכניסה לישראל. מדיניות ישראל כלפי

מבקשי המקלט מהווה את ההקשר בתוכו אני מבקשת לבחון את יחס הציבור הישראלי כלפיהם. בחלק הבא, אדון בתאוריות שיכולות לסייע בהבנה של עמדות הציבור בישראל לגבי הדרתם של מבקשי המקלט מזכויות וסיוע הומניטרי, ובתפקידם של איום חברתי-כלכלי ומרחק חברתי נתפסים בעיצובן של עמדות אלה.

תאוריה

המחקר על עמדות כלפי מיעוטים מספק מגוון רחב של הסברים לעמדות אלו הנעים בין הסברים פסיכולוגיים אישיותיים כמו 'מודל האישיות הסמכותנית' או 'מודל השליטה החברתית' (Duckitt, 2003; Guimond et al., 2006), לבין הסברים פסיכו-סוציולוגיים הנוגעים בין השאר לסוגיות כמו קשר בין-אישי, יחסים בין קבוצות, גזענות, ותפיסות שונות של איום (Davidov & Allport, 1954; Meuleman, 2012; Duriez, Meeus & Vansteenkiste, 2012; Oyamoto et al., 2012; Pettigrew & Tropp, 2006; Wimmer, 1997). המחקר הנוכחי מתמקד בסוג השני של ההסברים לתופעת הזנופוביה (שנאת זרים) ועוסק באיום חברתי-כלכלי ומרחק חברתי נתפסים, כגורמים המסבירים הדרה מזכויות. הסיבה למיקוד זה היא העובדה כי היחסים בין הציבור בישראל למבקשי המקלט כיום מובנים סביב מדיניות של הפחדה הרואה במבקשי המקלט איום ומתריעה מפני היווצרות של קשרים בין-אישיים ביניהם לבין קבוצת הרוב (היהודית לעניין זה).

העוינות המאפיינת את יחס החברה הישראלית כלפי מבקשי המקלט כפי שהוא משתקף בשיח הציבורי איננה ייחודית לקבוצה זו בישראל, או בכלל ליחסים שבין קבוצות רוב ומיעוט. דוגמאות לכך ניתן למצוא במחקרים שנערכו בארצות הברית על רקע היחסים בין אפרו-אמריקאים ואמריקאים ממוצא אירופי (Bobo & Huttings, 1996; Bobo & Kluegel, 1993), ובהקשר האירופאי על היחסים בין ילידים למהגרים במדינות אירופה השונות (Gorodzeisky & Semyonov, 2010; Green, 2009; Pichler, 2009). בישראל, מחקרים מראים כי עמדות שליליות מופנות כלפי המיעוט ערבי (Smootha, 1992) ועם כניסתם של מהגרי העבודה לישראל הפכו גם הם יעד לדעות קדומות, זנופוביה והדרה (Gorodzeisky, 2013; Pedahzur & Yishai, 1999; Rajman & Hochman, 2011). במדינות המהוות יעד לפליטים, גם הם נתפסים באופן שלילי, כך למשל באוסטרליה (Mckay, Thomas & Kneebone, 2012; Louis et al., 2007; Nickerson & Louis, 2008), בהולנד (Lubbers, Coenders & Scheepers, 2006), ובאנגליה (Millington, 2010).

ההנחה הניצבת בבסיס היחסים בין איום חברתי-כלכלי נתפס ועמדות שליליות כלפי זרים ומיעוטים היא כי זנופוביה ודעות קדומות מייצגות תגובות של אנשים לאימים אמיתיים או נתפסים המערערים על בעלותם על זכויות או על משאבים (Blalock, 1967; Blumer, 1958; Olzak, 1994; Quillian, 1995). כפי שרייכמן וסמיונוב טוענים, אנשים נוטים להבין את המצב הפוליטי בו ישנה קבוצה (אחת לפחות) המהווה קבוצת חוץ במונחים של 'הם' או 'אנחנו', ומצויים לכך בתחרות מתמדת מול 'הם' רלוונטי כלשהו (Rajman & Semyonov, 2004).

האיום החברתי-כלכלי האמיתי מתואר בספרות כמנגנון המבוסס על אינטרסים אישיים. כאשר קיים חשש כי חברי קבוצת חוץ מסכנים את האינטרסים האישיים של חברי קבוצת הפנים, הם חשים מאוימים. דוגמאות ברורות לקונפליקט אינטרסים של חברי קבוצת פנים וחוץ, ניתן לראות בממצאים אמפיריים עקביים לפיהם אנשים בעלי השכלה נמוכה, כישורים מקצועיים נמוכים, או אנשים מבוגרים, מראים על-פי-רוב עמדות שליליות יותר כלפי זרים. הסיבה לכך היא כי אלו צפויים להיפגע יותר מכניסתם של זרים אל החברה, ביחס לאחרים שאינם מתחרים מול

הזרים באופן ישיר על משאבים (Case, Greely & Fuchs, 1989). אף-על-פי שבמוקד גישת האיום האמיתי מצויים לרוב נחקרים ממעמד נמוך וחסרי כישורים, פצ'יני ומיידה (Facchini & Mayda, 2012) מראים כי גם נחקרים משכילים או מבוססים כלכלית מביעים תחושות של איום כאשר הם נשאלים לגבי מהגרים המחזיקים בהון אנושי גבוה.

איום חברתי-כלכלי נתפס, בניגוד לזה האמיתי, איננו מחייב קיומם של ניגודי אינטרסים ישירים או תחרות ממשית בין הקבוצות או בין פרטים בתוך כל אחת מן הקבוצות, אלא נובע מתחושה סובייקטיבית של איום אשר לא בהכרח קשורה למציאות. יחד עם זאת הוא פועל בצורה דומה לאיום האמיתי (Bobo & Hutchings, 1996; Savelkoul et al., 2010; Scheepers, Gijssberts & Coenders, 2002; Wimmer, 1997).

בישראל, אך גם במדינות נוספות, נחקרים בעלי נטיות פוליטיות ימניות מביעים עמדות שליליות ומדירות יותר מנחקרים בעלי נטיות פוליטיות אחרות (Gorodzeisky & Semyonov, 2009; Raijman & Hochman, 2011; Raijman, Semyonov & Schmidt, 2003). רייכמן והוכמן מוצאות כי בישראל מתאם דומה קיים בין מידת דתיות ועמדות שליליות כלפי מהגרים (Raijman & Hochman, 2010) וראו גם הרמן ואחרים, 2012). אחד ההסברים למתאם בין מידת דתיות ונטיות פוליטיות לעמדות שליליות כלפי זרים, נובע, על-פי הספרות, מן האופן בו מאפיינים אלו מעצבים את הגדרת הקבוצה בה פרטים חברים והזהות שלה (לדוגמה: Raijman & Lewin-Epstein & Levanon, 2005; Semyonov, 2004; Semyonov, Raijman & Gorodzeisky, 2006). בישראל, מאז שנות ה-90 של המאה ה-20 ישנם חוקרים המזהים היווצרות של שני מחנות המגדירים באופן שונה את גבולותיה של החברה הישראלית. קבוצה אחת מדגישה ערכים כמו שמירה על צביונה היהודי של המדינה, והגנה על מעמדה של התרבות היהודית, ואילו קבוצה אחרת מדגישה ערכים אוניברסליים, ליברליים וגלובליים יותר (ראו רם, 1999: 105). בין המאפיינים שמבחינים בין חברי שני המחנות ניתן למנות השתייכות פוליטית ומידת דתיות, כאשר דתיים ומצביעי מפלגות לאומיות הממוקמות בימין הפוליטי חברים במחנה הראשון ועל כן צפויים לחוש מאוימים יותר נוכח התגוננות החברה הישראלית, ואילו האחרים חברים במחנה השני וצפויים לחוש פחות מאוימים. מקור האיום במקרה זה הוא סמלי: אנשים מקבוצת חוץ נתפסים כמסכנים את ההומוגניות של קבוצת הפנים ואת הדומיננטיות שלה ושל סמליה התרבותיים (Wimmer, 1997).

אסס ואחרים (Esses et al., 2001) מסבירים את הקשר בין הזהות עם קבוצת הפנים (האתנו-לאומית במקרה זה) והדרה של זרים בעזרת תאוריית הזהות החברתית (Tajfel & Turner, 1986). לדבריהם, תהליכים של קטגוריזציה חברתית לקבוצות פנים וחוץ מהווים תמריץ להשגה של עליונות יחסית של קבוצת הפנים על פני קבוצת החוץ, המושגת בין השאר גם על-ידי הגבלת ההזדמנויות של חברי קבוצת חוץ, ובמילים אחרות, הדרתם מנגישות לזכויות או משאבים (Esses et al., 2001). חשוב לציין כי החלוקה בין ימין ושמאל או בין חילוניים לדתיים לא חופפת באופן מלא לחלוקה בין פוסט ונאו-לאומיות או ציונות, אלא מורכבת הרבה יותר. לכן, הבדלים בין ימין לשמאל או בין דתיים לחילוניים עשויים לנבוע מתפיסות אלו אבל יש להימנע מפרשנות גורפת בכיוון זה.⁸

המושג 'מרחק חברתי' מייצג בספרות את מידת הקרבה או המרחק, במובן של דמיון ושוני נתפסים, בין הפרט ל'אחר'. יש המתייחסים למרחק חברתי כתוצר של קשר בין-אישי בין פרטים מקבוצות שונות, ואילו אחרים רואים בו אפליה התנהגותית מפני שהוא מעיד על הנכונות של

פרטים להתנהג בצורה מפלה כלפי אחרים בנסיבות שונות כמו שכנות, עבודה, או סוג אחר של קשר בין-אישי (Corrigan et al., 2001). במחקר הנוכחי אני מבקשת להבין מרחק חברתי במשמעותו המפלה, המעידה על יחס אתנוצנטרי כלפי זרים. בפרט, המחקר שואל האם איום חברתי-כלכלי נתפס קשור בהגברה של רמת האתנוצנטריות (Huddy et al., 2005), כפי שהיא באה לידי ביטוי בהגברת המרחק החברתי, והאם התנהגות מפלה כזו מגבירה את ההתנגדות של הציבור למתן זכויות וסיוע הומניטרי למבקשי המקלט. מחקרים קודמים מצאו כי נחקרים המחזיקים בעמדות שליליות כלפי זרים נוטים גם לדווח על מרחק חברתי רב יותר כלפיהם (ראו Gorodzeisky, 2013; Verkuyten & Kinket, 2000). באופן ספציפי יותר, רייכמן מוצאת כי רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס מגבירה את המרחק החברתי כלפי מהגרי עבודה בישראל (Raijman, 2013).

המודל התאורטי המוצע בוחן גם האם לרמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס יש קשר ישיר למידת ההתנגדות של הנחקרים למתן זכויות וסיוע למבקשי המקלט (הדירה). בעוד שהקשר בין איום חברתי-כלכלי נתפס להדירה מזכויות כבר אושש במחקרים רבים (Ariely, 2011; McLaren & Johnson, 2007; Meuleman, Davidov & Billiet, 2009), ממצאים אמפיריים לגבי הקשר בין מרחק חברתי להדירה מזכויות עדיין חסרים (אך ראו Gorodzeisky, 2013). לבסוף, במחקר הנוכחי אני מבקשת לבחון גם את התפקיד של משתנים חברתיים-דמוגרפיים שונים בהבנת עמדות הציבור בישראל כלפי מבקשי המקלט. לכן, המודל המוצג כאן מפקח על המוצא האתנו-לאומי של הנחקרים (יהודים או ערבים), על הרקע המהגר שלהם, על קיומו של מגע יומיומי בין הנחקרים לבין מבקשי המקלט, על גיל הנחקרים וכן על מינם.

שיטה ומשתנים

הנתונים שנאספו למחקר מבוססים של שני גלים של סקר טלפוני שנערך בקרב יהודים בשנת 2013 ובקרב ערבים אזרחי ישראל בשנת 2014. הדגימה היתה דגימה פרופורציונלית לפי גודל מקום המגורים של הנחקרים. בקרב היהודים נדגמו 500 נחקרים ובקרב הערבים 208. שיעור ההיענות עמד על כ-50% במגזר היהודי וכ-60% במגזר הערבי. השאלונים כללו ארבעה חלקים עיקריים: החלק הראשון הכיל שאלה אחת המתייחסת לכניסה של מבקשי מקלט לישראל; החלק השני הכיל היגדים שבחנו איום חברתי-כלכלי נתפס; החלק השלישי התייחס למושג מרחק חברתי נתפס; החלק הרביעי התייחס לזכויות שיש להעניק או לא להעניק למבקשי מקלט בישראל; חלקו האחרון של השאלון כלל שאלות אישיות על מנת לאפיין את הנחקרים מבחינת מעמדם, מוצאם האתני, ההזדהות הפוליטית שלהם ועוד. השאלונים תורגמו לשפה הערבית על-ידי מכון הסקרים "יוניסקר" שגם ערך את הסקר. התרגום נעשה ראשית מעברית לערבית, ואז חזרה מערבית לערבית על-ידי מתרגמים שונים.

כדי לאמוד את הקשרים בין התנגדות למתן זכויות וסיוע למבקשי מקלט לבין איום חברתי-כלכלי נתפס ומרחק חברתי נתפס, כמו גם מאפיינים חברתיים דמוגרפיים רלוונטיים, בחרתי לבחון מודל של משוואות תסוגה (רגרסיה) מבניות (Structural Equation Modeling) בתכנת AMOS[®]. מודל זה מאפשר אמידה בו-זמנית של משתנים חבויים (לטנטיים) בעזרת ניתוח גורמים, ושל היחסים ביניהם, ומאפשר גם אמידה של משתנים בלתי תלויים (אקסוגניים) והקשר שלהם עם המשתנים החבויים השונים. למעשה, המודל מציג אמידה בו-זמנית של מספר גדול של

משוואות תסוגה לינאריות הבודקות את מבנה היחסים בין מספר רב של משתנים בפיקוח על גורמים אחרים (כמו למשל מתאמים בין שונויות הטעויות).

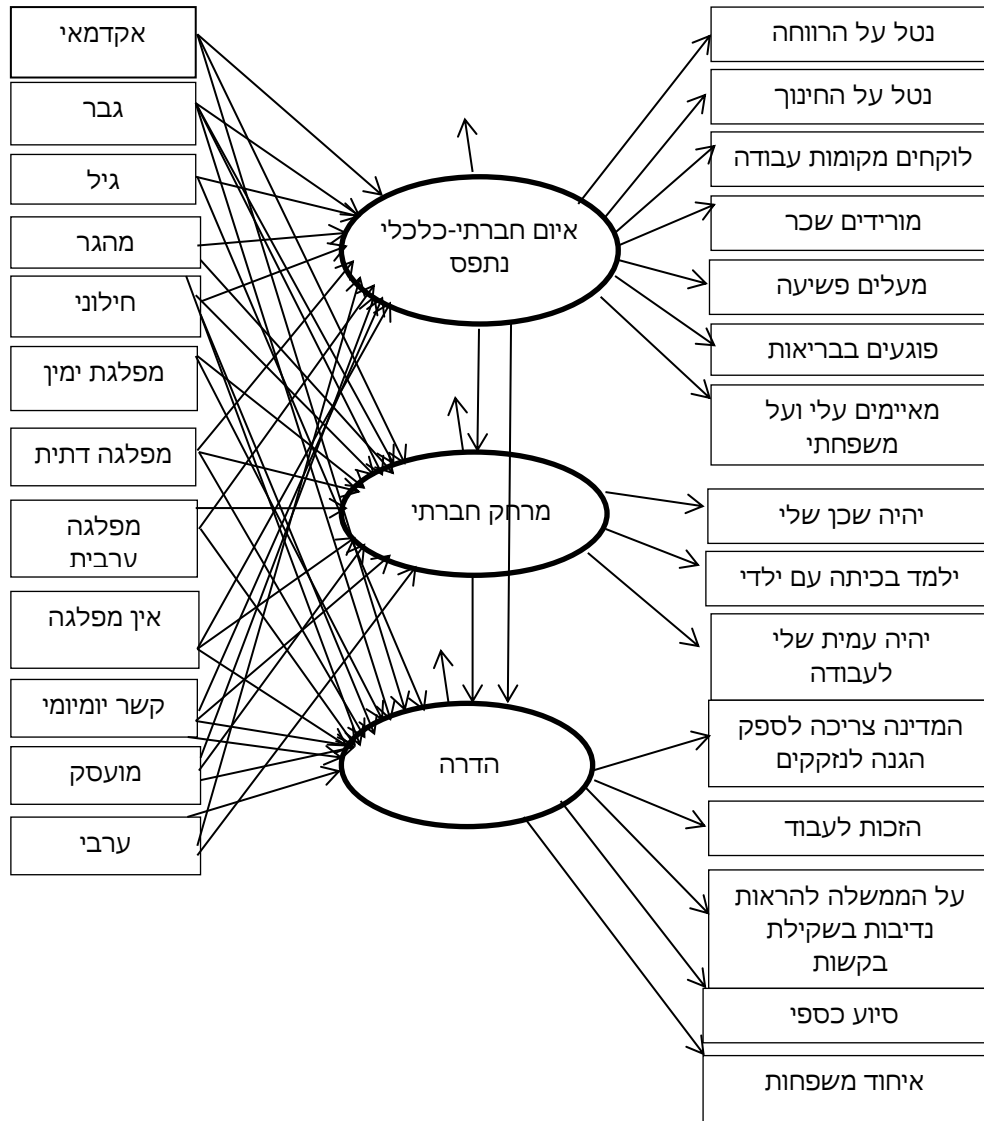
המשתנה התלוי במחקר הנוכחי הוא הדרה של מבקשי מקלט מזכויות ומסיוע הומניטרי. בפרט, המשתנה התלוי הינו משתנה חבוי הנמדד באמצעות חמישה היגדים המתייחסים לחמש פרקטיקות מדיניות: מחויבות של ישראל להגן על מי שנמצאים בצרה; מתן אישורי עבודה למבקשי מקלט שהגישו בקשת מקלט; מתן סיוע כספי לאנשים אלו; הפגנת נדיבות בשקילת בקשות מקלט; מתן זכות לאיחוד משפחות לפליטים מוכרים. כל ההיגדים נמדדו על גבי סולם הנע בין 1 (מתנגד מאוד) ל-7 (מסכים מאוד). הפכתי את הסולם בכל ההיגדים כך שציון גבוה יותר על גבי משתנה זה יעיד על התנגדות רבה יותר לפרקטיקות השונות כלומר על הדרה. טעינויות ההיגדים על גבי המשתנה החבוי מוצגים בנספח 1.

המודל התאורטי מנבא את עמדות הציבור כלפי פרקטיקות מדיניות שיש להפעיל כלפי מבקשי מקלט בעזרת רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס, והמרחק החברתי הנתפס. כדי למדוד את רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס, עשיתי שימוש בשבעה היגדים המתייחסים לממדים שונים של החיים בישראל ובפרט לשוק העבודה (לוקחים משרות ומורידים שכר); למדיניות הרווחה (נטל על החינוך ועל הרווחה); לבריאות הציבור; לרמת הפשיעה; לביטחון האישי. הסולם של ההיגדים נע בין 1 (מתנגד מאוד) ל-7 (מסכים מאוד), ולכן, ככל שהערך של המשתנה גבוה יותר, רמת האיום הנתפס גבוהה יותר. טעינויות ההיגדים על גבי המשתנה החבוי מוצגים בנספח 1.

ההיגדים שנבחרו לבחינת המרחק החברתי הנתפס הציגו תסריטים לפיהם מבקשי המקלט יהיו עמיתים לעבודה, ילמדו יחד עם הילד בכיתה, או יהיו שכנים של הנחקרים. הנחקרים התבקשו לציין עד כמה הם ירגישו נוח בכל אחד מן התסריטים. הסולם לשלושת ההיגדים נע גם הוא בין 1 (לא נוח כלל) ל-7 (נוח מאוד). לעיתים, סולמות אלו מובנים כמייצגים רמות משתנות של קרבה כאשר מי שנכונים לעבוד עם חבר קבוצת החוץ, לא בהכרח מוכנים לגור לידו, ומי שמוכנים לגור ליד חבר קבוצת חוץ, לא בהכרח מוכנים להכניסו למשפחה בקשרי נישואין. ואולם, במחקר הנוכחי, מרחק חברתי נתפס נמדד כשילוב בין שלושת התסריטים, וההנחה המובלעת היא כי שככול שהממוצע של הנחקרים על גבי השילוב הזה גבוה יותר, כך המרחק שהם חשים מה'אחר' הוא גדול יותר (ראו גם Gorodzeisky, 2013; Raijman, 2013). לשם בהירות, בפרשנות הממצאים הפכתי את הסולם, כך שככול שהערך על גבי המשתנה הוא גבוה יותר, כך המרחק החברתי הנתפס רב יותר. טעינויות ההיגדים על גבי המשתנה החבוי מוצגים בנספח 1. בנוסף לשני המשתנים החבויים הללו, ובהמשך לתאוריות שהוצגו קודם לכן, המודל מתייחס למאפיינים חברתיים וכלכליים של הנחקרים ועל-ידי כך מאפשר גם אמידה של האיום החברתי-כלכלי הממשי והקשר שלו למשתנים התלויים. השכלה נמדדת על-ידי משתנה דמה לנחקרים בעלי תואר אקדמי, ומצב תעסוקתי על-ידי השוואה של מועסקים לשאר הנחקרים. כמו כן, המודל מתייחס להזדהות הפוליטית של הנחקרים (הזדהות עם מפלגות ימין, מרכז, שמאל, מפלגות דתיות ומפלגות ערביות ומי שלא מזדהים עם אף מפלגה) ולמידת הדתיות שלהם (חילוניים, מסורתיים, דתיים, חרדים), וכך אומד גם את האיום הנובע מן הזהות הקבוצתית של הנחקרים ואת הקשר שלו עם המשתנים התלויים האחרים. הקשר בין קיומו של מגע יומיומי של הנחקרים עם מבקשי מקלט לבין המשתנים התלויים האחרים נבחן אף הוא במודל בעזרת השאלה האם את/ה נתקל/ת

במבקשי מקלט בחיי היומיום (כן/לא). בנוסף, המודל מפקח על המוצא האתנו-לאומי של הנחקרים (ערבים/יהודים), גיל הנחקרים, המגדר, והאם נולדו בישראל או לא.

המודל התאורטי מוצג באיור מס' 1 להלן.

הממצאים

התפלגות הנחקרים על גבי המשתנים השונים שנכללו במודל מוצגת בלוח מספר 1. מן הלוח עולה ראשית כי המדגם מכיל מעט יותר נשים מגברים (53% ו-47% בהתאמה לנשים ולגברים), וכי הגיל הממוצע של הנחקרים הוא 45 בקירוב. כמו כן, כ-60% מן הנחקרים דיווחו כי הם נתקלו או נתקלים במבקשי מקלט בחיי היומיום שלהם. אקדמאים הם בעלי ייצוג יתר במדגם עם 45% בעלי תואר ראשון או תארים מתקדמים יותר. כ-71% מן הנחקרים דיווחו כי הם מועסקים. כשליש מן הנחקרים הם ערבים אזרחי ישראל, וכשני שליש הם יהודים.⁹ כ-23% מן הנחקרים דיווחו כי הם מזדהים עם מפלגות ימין (הליכוד, ישראל ביתנו, או הבית היהודי), כ-11% דיווחו כי הם מזדהים עם מפלגות מרכז (יש עתיד, התנועה, קדימה), וכ-13% דיווחו כי הם מזדהים עם מפלגת שמאל (העבודה, מרצ). כ-6% דיווחו כי הם מזדהים עם מפלגות דתיות (ש"ס, יהדות התורה), וכ-9% נוספים דיווחו כי הם מזדהים עם מפלגות ערביות (כולל חדש). עוד חשוב לציין כי 35% מן הנחקרים דיווחו כי אין מפלגה המייצגת את עמדותיהם. נתון זה הולם את ממצאי מדד הדמוקרטיה הישראלית לשנת 2012 בה ציינו מעל 50% מן היהודים והערבים כי אין מפלגה המייצגת את השקפותיהם הפוליטיות (הרמן ואחרים, 2012).

לוח 1: התפלגות הנחקרים על-פי משתנים חברתיים דמוגרפיים

משתנה	התפלגות באחוזים
מין	
גברים	47.3
נשים	52.7
גיל בשנים (ממוצע וסטיות תקן)	44.9 (14.8)
מגע יומיומי	
לא	41
כן	58.9
השכלה אקדמית	
לא	55.1
כן	44.9
מצב תעסוקתי	
מועסק	70.9
לא מועסק	28
מוצא אתנו-לאומי	
ערבי	29.4
יהודי	70.6
רקע מהגר	
לא	80
כן	20
מידת דתיות	
חילוני	36
מסורתי, דתי או חרדי	61.3
הזדהות פוליטית	
מפלגות ימין	22.9
מפלגות מרכז	10.8
מפלגות שמאל	12.7
מפלגות דתיות	6.1
מפלגה ערבית	9.1
מפלגות אחרות	3.3
אין מפלגה	35
N	708

לוח 2 מציג את התפלגות הנחקרים על פני ההיגדים המרכיבים את המשתנים החבויים השונים במודל התאורטי: איום חברתי-כלכלי נתפס, מרחק חברתי נתפס והדרה. בלוח אני מפרידה בין יהודים לערבים. מהתבוננות בממוצע הנחקרים על גבי ההיגדים האומדים את רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס, עולה כי הנחקרים רואים במבקשי המקלט איום על החברה בישראל, אולם רמת האיום היא מתונה (להשוואה עם עמדות כלפי מהגרי עבודה, ראו הרמן ואחרים, 2011). בקרב יהודים, ההסכמה הרבה ביותר נמצאה עם ההיגדים המתייחסים לתחום הרווחה ולתחום הפשיעה. בהקשר זה מעניין לציין כי כיום, מבקשי המקלט אינם זכאים להטבות אותן מספקים שירותי הרווחה בישראל. בקרב הנחקרים הערבים, ההסכמה הרבה ביותר נמצאה עם ההיגדים המתייחסים לשוק העבודה (Raijman & Hochman, 2010). ממצאים אלו אינם מפתיעים נוכח העובדה שבישראל, הערבים מיוצגים יותר במשרות ובענפים אליהם נכנסו מבקשי המקלט לעומת היהודים. למעט רמת ההסכמה עם ההיגד המתייחס לאיום של מבקשי המקלט על בריאות הציבור, ההבדלים בין יהודים לערבים ברמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס הם מובהקים סטטיסטית.

תחושת אי הנוחות עליה מדווחים הנחקרים מתסריטים בהם מבקשי המקלט הם שכנים שלהם היא גבוהה יותר מתחושת אי הנוחות עליה הם מדווחים מתסריטים בהם הם יהיו עמיתים שלהם לעבודה או חברים לספסל הלימודים של ילדיהם (ממוצע של 5.19 או של 5.0 אצל יהודים ואצל ערבים בהתאמה לגבי שכנות, ממוצע של 4.4 ליהודים ו-4.3 לערבים לגבי הכיתה של הילד, וממוצע של 4 ליהודים ושל 4.2 לערבים לגבי שותפות בעבודה). ממצא זה עולה בקנה אחד עם ממצאים קודמים לגבי קבוצות אחרות של זרים בישראל, למשל זה של מדד הדמוקרטיה של המכון הישראלי לדמוקרטיה בו דיווחו 48% מן הנחקרים (היהודים) כי היה מפריע להם לקבל עובדים זרים כשכנים (הרמן ואחרים, 2015). ההבדלים בין יהודים לערבים במרחק החברתי הנתפס אינם מובהקים סטטיסטית.

לבסוף, מלוח 2 עולה כי הנחקרים, יהודים וערבים כאחד, מביעים התנגדות לפרקטיקות המדיניות החיוביות, ואולם גם כאן, במרבית ההיגדים נרשמו ממוצעים מתונים יחסית המצויים בקרבת אמצע הסולם: רמת ההתנגדות הגבוהה ביותר אצל יהודים נמצאה למתן סיוע כספי (ממוצע של 5.1) ואצל הערבים לנדיבות בשקילת בקשות מקלט (ממוצע של 4.5) ואילו רמת ההתנגדות הנמוכה ביותר בקרב היהודים והערבים כאחד נמצאה למחויבותה של ישראל לספק הגנה למי שנמצא בצרה (ממוצע של 3.5 ושל 2.4 ליהודים ולערבים בהתאמה). הבדלים מובהקים בין יהודים לערבים נמצאו לגבי מחויבותה של ישראל לסייע לאנשים בצרה, נדיבות בשקילת בקשות מקלט, ומתן סיוע כספי.

לוח 2: התפלגות הנחקרים על פני ההיגדים המרכיבים את משתני הפקטור*

משתנים	יהודים ממוצע (ס.ת.)	ערבים ממוצע (ס.ת.)
איום חברתי-כלכלי נתפס		
מבקשי המקלט בישראל מהווים נטל על מערכת שירותי הרווחה שהמדינה מספקת	5.74 (1.8)	4.5 (2.2)
מבקשי המקלט בישראל מהווים נטל על מערכת החינוך	4.91 (2.2)	4.1 (2.3)
מבקשי המקלט לוקחים מקומות עבודה מהישראלים	4.57 (2.3)	5.3 (2.2)
נוכחותם של מבקשי המקלט מורידה את רמת השכר של כלל העובדים בישראל	4.32 (2.2)	5.1 (2.3)
נוכחותם של מבקשי המקלט בישראל מעלה את שיעור הפשיעה	5.77 (1.7)	4.55 (2.3)
נוכחותם של מבקשי המקלט מסכנת את בריאות הציבור בישראל	4.8 (2.1)	4.5 (2.4)
נוכחותם של מבקשי המקלט פוגעת בביטחון האישי שלך ושל משפחתך	4.39 (2.4)	3.21 (2.4)
מרחק חברתי נתפס		
באיו מידה תרגיש בנוח אם מבקש מקלט יהיה שכנך	5.19 (2)	5.0 (2)
באיו מידה תרגיש בנוח אם מבקש מקלט ילמד עם בנך באותה כיתה	4.44 (2.3)	4.28 (2.6)
באיו מידה תרגיש בנוח אם מבקש מקלט יהיה עמיתך לעבודה	4.0 (2.3)	4.18 (2.2)
הדרה		
על ישראל להציע הגנה ומקלט לאנשים בצרה	3.55 (2.2)	2.42 (2.1)
בזמן ששוקלים את פניית מבקש המקלט לקבל מעמד של פליט, יש לאפשר לו לעבוד בישראל	4.25 (2.4)	4.00 (2.2)
על הממשלה לגלות נדיבות באישור פניות מבקשי המקלט לקבלת מעמד פליט	5.06 (2)	4.51 (2.2)
בזמן ששוקלים את פניות מבקשי המקלט לקבל מעמד של פליט, יש להעניק להם סיוע כספי	5.11 (2)	4.16 (2.3)
יש לאפשר למבקשי מקלט שבקשותיהם למעמד פליט אושרו לצרף אליהם את בני משפחתם הקרובה	5.21 (2.2)	4.92 (2.3)
N	500	208

*הבדלים מובהקים סטטיסטית ברמת מובהקות של 0.05 מודגשים.

לוח 2 מספק מידע חשוב להבנת עמדותיהם של הנחקרים כלפי מבקשי המקלט והמדיניות של ישראל כלפיהם ואולם, מטרת המחקר הנוכחי היא לבחון את היחסים בין עמדות אלו. לשם כך, אמדתי מודל משוואות מבניות הכולל מגוון רחב של קשרים בין עמדות הנחקרים לגבי מתן זכויות וסיוע הומניטרי למבקשי מקלט, לבין גורמים שנמצאו להיות קשורים בעמדות דומות בתאוריה ובספרות המחקרית. חשוב לציין כי מודל משוואות מבניות אינו מהווה מודל סיבתי, אלא מכיל מידע מתאמי בלבד. לכן, מודל כזה יכול להצביע על קשרים אפשריים בין גורמים שונים ועל היחסים בין מערכות קשרים שונות אבל אינו מספק הסבר סיבתי לתופעות נצפות. ממצאי המודל

מוצגים בלוח 3. עיון במאפיינים החברתיים-דמוגרפיים מעלה כי עלייה בגיל הנחקרים קשורה באופן חיובי ($\beta=0.13$) ברמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס שלהם. כמו כן נמצא כי ההזדהות הפוליטית של הנחקרים קשורה ברמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס. רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס גבוהה יותר בקרב נחקרים שהביעו הזדהות עם מפלגות ימין או עם מפלגות דתיות, לעומת מצביעי מפלגות שמאל ומרכז ($\beta=0.24$ ו- $\beta=0.12$ למפלגות ימין ולמפלגות דתיות בהתאמה). המקדם של מצביעי מפלגות ערביות שלילי, ומצביע לכן על רמה נמוכה יותר של איום בקרב נחקרים אלו ביחס למצביעי מפלגות שמאל ומרכז אבל המתאם איננו מובהק סטטיסטית.¹⁰ ממצאי המודל מראים כי קיים רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס נמוכה יותר בקרב חילוניים לעומת מסורתיים, דתיים וחרדים ובקרב ערבים לעומת יהודים ($\beta=-0.15$ ו- $\beta=-0.16$ לחילוניים ולערבים בהתאמה). רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס נמוכה יותר גם בקרב נחקרים שיש להם מגע יומיומי עם מבקשי מקלט ($\beta=-0.09$) לעומת מי שאין להם, זאת בהתאם לתאוריית המגע של אלפורט (Allport, 1954). הסימן השלילי לצד המקדמים של אקדמאים ושל מועסקים מעיד על תמיכה בהשערה המקובלת לפיה יש קשר שלילי בין השכלה ומצב תעסוקתי לאיום חברתי-כלכלי נתפס אך המקדמים אינם מובהקים סטטיסטית.

לוח 3: מקדמי תסוגה מתוקננים (טעויות התקן) ממודל המשוואות המבניות

הדרה	מרחק חברתי	איום חברתי-כלכלי נתפס	
0.22** (0.04)	0.52** (0.05)	---	איום חברתי-כלכלי נתפס
0.59** (0.05)	---	---	מרחק חברתי
0.07* (0.08)	-0.07* (0.11)	-0.03 (0.11)	גברים
-0.01 (0.00)	-0.03 (0.00)	0.13** (0.00)	גיל
-0.02 (0.09)	-0.03 (0.11)	-0.07 (0.12)	אקדמאים
0.03 (0.10)	0.00 (0.12)	-0.01 (0.13)	מועסקים
0.01 (0.10)	-0.10** (0.12)	-0.15** (0.13)	חילוניים
0.07 (0.12)	0.16** (0.15)	0.24** (0.16)	מצביעי ימין
0.02 (0.18)	0.05 (0.23)	-0.04 (0.24)	מצביעי מפלגות ערביות
0.05 (0.20)	0.14** (0.25)	0.12** (0.26)	מצביעי מפלגות דתיות
0.07 (0.11)	0.03 (0.14)	0.05 (0.14)	אין מפלגה
-0.15** (0.13)	0.12* (0.16)	-0.16** (0.16)	ערבים
-0.07* (0.11)	0.09* (0.14)	0.04 (0.15)	מהגרים כללי
-0.01 (0.09)	0.03 (0.11)	-0.09* (0.11)	יש מגע יום-יומי עם מבקשי מקלט
	708		N
	2.69 (p<0.000)		CHI ² /DF
	0.938		CFI
	0.049		RMSEA
	0.651		P Close

בעמודה האמצעית מוצגים מקדמי הרגרסיה המתוקננים של הגורמים המנבאים מרחק חברתי נתפס ממבקשי המקלט. ראשית ניתן לראות כי כצפוי, עלייה ברמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס, מעלה את המרחק החברתי שחשים הנחקרים ממבקשי המקלט ($\beta=0.52$). עוד עולה מן הממצאים כי המרחק החברתי שחשים גברים ממבקשי המקלט נמוך מזה שחשות נשים ($\beta=-0.07$). חילוניים חשים מרחק חברתי נמוך יותר ממבקשי המקלט ביחס למסורתיים, דתיים או חרדים ($\beta=-0.10$), ונחקרים המזדהים עם מפלגות ימין ומפלגות דתיות חשים מרחק חברתי רב יותר ממבקשי המקלט ביחס למי שדיווחו כי הם מזדהים עם מפלגות שמאל או מרכז ($\beta=0.16$), ו- $\beta=0.14$ למפלגות ימין ולמפלגות דתיות בהתאמה). ערבים חשים מרחק חברתי רב יותר ממבקשי המקלט לעומת ישראלים שהוריהם נולדו בישראל ($\beta=0.12$). בנקודה זו חשוב להזכיר כי במדגם הנוכחי, הערבים מהווים כשליש מן הנחקרים, זאת בניגוד לשיעורם באוכלוסייה בישראל העומד על כ-20%. מהגרים חשים מרחק חברתי רב יותר ממבקשי מקלט ביחס לילידי ישראל ($\beta=0.09$). העמודה השמאלית בלוח 3 מציגה את מקדמי הרגרסיה המתוקננים של המשתנים המנבאים הדרה או התנגדות לפרקטיקות מדיניות חוביות כלפי מבקשי המקלט. הממצאים מראים כי כאשר רמת האיום החברתי-כלכלי ורמת המרחק החברתי הנתפס עולה, עולה גם התנגדות הנחקרים למתן זכויות וסיוע למבקשי מקלט ($\beta=0.22$), ו- $\beta=0.59$ לאיום חברתי-כלכלי נתפס ולמרחק חברתי נתפס בהתאמה). בפיקוח על כלל המשתנים, התנגדות למתן זכויות וסיוע למבקשי מקלט נמצאה במתאם מובהק סטטיסטית עם שלושה מאפיינים דמוגרפיים בלבד: נמצאה רמת ההתנגדות גבוהה יותר אצל גברים לעומת נשים ($\beta=0.07$), ונמוכה יותר אצל ערבים ($\beta=-0.15$) לעומת יהודים ואצל מהגרים לעומת ילידי ישראל ($\beta=-0.07$). ממצאים אלו מעידים למעשה על כך שהקשר בין מאפיינים חברתיים-דמוגרפיים כמו מידת דתיות או הזדהות פוליטית הוא עקיף בלבד. מאפיינים אלו מעצבים את רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס ואת רמת המרחק החברתי ואלו בתורם מסבירים את רמת ההתנגדות למתן זכויות וסיוע למבקשי מקלט.

השורות האחרונות בלוח 3 מציגות את מדדי ההתאמה של הנתונים למודל. המדדים מצביעים על התאמה טובה, ואולם נשאלת השאלה, האם המודל המוצע מתאים טוב יותר לנתונים ביחס למודל אלטרנטיבי שבו מרחק חברתי נתפס איננו מתווך בקשר בין איום חברתי-כלכלי נתפס להדרה. כדי להשיב על שאלה זו, ערכתי השוואה בין שני מודלים: במודל הראשון אפשרתי למקדם הרגרסיה בין איום חברתי-כלכלי נתפס למרחק חברתי נתפס להשתנות, ואילו במודל השני, מקדם זה הוגבל ל-0 כלומר, ללא תיווך. כל שאר מרכיבי המודל נותרו זהים. ממצאי ההשוואה מצביעים על הבדל מובהק ($p<0.000$) בין שני המודלים עם מדדי התאמה טובים יותר למודל הכולל תיווך לעומת זה האלטרנטיבי. עם זאת, חשוב לציין כי גם המדדים שהתקבלו עבור המודל ללא תיווך עומדים בקריטריונים המקובלים (נספח 2).

לוח 4 מציג את ההשפעות הישירות והעקיפות (דרך איום חברתי-כלכלי נתפס או מרחק חברתי נתפס) על הדרה של מבקשי מקלט בצורה בהירה יותר, על מנת לסייע בהבנה של מודל התיווך המוצע. הלוח מפרט את המקדמים המתוקננים. מן הלוח ניתן לראות כי חלק הארי מן ההשפעה של איום חברתי-כלכלי נתפס על הדרה עובר, כפי שהמודל מציע, דרך המרחק החברתי הנתפס. גם ההשפעה של הצבעה למפלגת ימין ושל חילוניות, המודדים איום סימבולי, על הדרה היא בעיקרה עקיפה דרך איום חברתי-כלכלי או מרחק חברתי נתפס. ההשפעה של השתייכות לקבוצה הערבית על הדרה לעומת זאת היא בעיקרה ישירה.

לוח 4: פירוק להשפעות ישירות ועקיפות על הדרה (מקדמים מתוקננים)

השפעות עקיפות מתוקננות על הדרה	השפעות ישירות מתוקננות על הדרה	השפעות כלליות מתוקננות על הדרה	
0.08	-0.08	0.00	גברים
0.05	-0.01	0.04	גיל
-0.06	-0.02	-0.07	אקדמאים
-0.01	0.03	0.02	מועסקים
-0.14	0.01	-0.13	חילוניים
0.22	0.07	0.29	מצביעי ימין
0.006	0.02	0.03	מצביעי מפלגות ערביות
0.15	-0.05	0.19	מצביעי מפלגות דתיות
0.04	0.07	0.11	אין מפלגה
-0.02	-0.15	-0.17	ערבים
0.07	-0.07	0.001	מהגרים כללי
-0.03	-0.01	-0.04	יש מגע יומיומי עם מבקשי מקלט
0.31	0.22	0.52	איום חברתי-כלכלי נתפס
---	0.59	0.59	מרחק חברתי

מסקנות

לאור שינויים בהרכב של ההגירה הלא-יהודית לישראל, עלה הצורך לבחון האם עמדות הציבור כלפי מבקשי המקלט דומות לעמדות שלו כלפי מהגרי העבודה והאם הן מבוססות על מנגנונים דומים או לא. שאלה זו מעניינת במיוחד נוכח העובדה כי מבקשי מקלט הם קבוצה חדשה יחסית בישראל, שלא מגיעה לתקופה מוגבלת, שחוקיות נוכחותה בישראל מוטלת נכון להיום בספק, ושהדיון בעניינה נוגע גם בתחומי המוסר וההומניטריות ומחויבותה של ישראל לחוק הבין-לאומי.

ממצאי המחקר מעלים ראשית כי הציבור בישראל רואה במבקשי המקלט איום חברתי וכלכלי, אך רמת האיום היא מתונה. הממצאים מעלים כי נחקרים המזדהים עם מפלגות ימין ומפלגות דתיות מראים רמות גבוהות יותר של איום חברתי-כלכלי נתפס, ואילו נחקרים חילוניים מראים רמות נמוכות יותר של איום. ממצא זה עולה בקנה אחד עם תאוריית הזהות החברתית לפיה אנשים, שעבורם קבוצת הפנים מוגדרת במונחים אתנו-לאומיים צפויים לחוש איום רב יותר מצד חברי קבוצות חוץ המנסים לחדור אליה. לא נמצא קשר מובהק בין איום חברתי-כלכלי ממשי שנבחן באמצעות ההשכלה והמעמד של הנחקרים בשוק העבודה, לבין רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס, המרחק החברתי הנתפס, או עמדות הנחקרים לגבי מתן זכויות וסיוע למבקשי מקלט.

בהתאם למודל התאורטי ובפיקוח על מאפיינים חברתיים דמוגרפיים שונים, נמצא כי המרחק החברתי הנתפס עולה כאשר רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס עולה. לצד האיום החברתי-כלכלי הנתפס, גם ההזדהות הפוליטית, רמת הדתיות של הנחקרים והשתייכותם הלאומית (יהודים או ערבים), מנבאות את המרחק החברתי הנתפס. בנוסף למאפיינים אלו, הממצאים העלו כי מהגרים חשים מרחק חברתי רב יותר ממבקשי המקלט ביחס לילידי ישראל וכי גברים חשים מרחק חברתי קטן יותר מהם ביחס לנשים. ייתכן וניתן להסביר את הפערים בין

גברים לנשים בעובדה שרוב מבקשי המקלט בישראל הם גברים, ובשיח הציבורי נתון זה מתפרש לעיתים כמהווה איום על ביטחונן של הנשים באופן מיוחד.

עוד עולה מן הממצאים כי רמת ההדרה של מבקשי המקלט עולה ככל שהאיום החברתי-כלכלי הנתפס והמרחק החברתי הנתפס, מתווכים בקשר בין מרבית המאפיינים החברתיים-דמוגרפיים לבין הדרתם של מבקשי מקלט. גברים הראו התנגדות רבה יותר למתן זכויות וסיוע לעומת נשים למרות שהראו רמות נמוכות יותר של איום ושל מרחק חברתי נתפס. מהגרים לעומת זאת, מראים התנגדות נמוכה יותר למתן זכויות וסיוע למבקשי מקלט לעומת ילידי ישראל, זאת למרות שהם מראים רמות גבוהות יותר של איום חברתי-כלכלי חברתי נתפס ושל מרחק חברתי נתפס. גם נחקרים ערבים מראים התנגדות נמוכה יותר לפרקטיקות חיוביות כלפי מבקשי מקלט לעומת היהודים, גם בפיקוח על משתנים אלו.

ההבדלים בין ערבים ליהודים עולים בקנה אחד עם ממצאי מדד הדמוקרטיה הישראלית לשנת 2015 בו דווח כי ללא פיקוח על מאפיינים סוציו-כלכליים אחרים, יהודים מראים עמדות שליליות יותר כלפי מהגרי עבודה לעומת הערבים (הרמן ואחרים 2015). ממצא זה מעניין במיוחד נוכח העניין הגובר בספרות בסוגיה של עמדות של מיעוטים כלפי מיעוטים אחרים (Halapuu, 2014; Paas & Tammaru 2013; Hindriks, Verkuyten & Coenders 2014). בהקשר הישראלי, הממצא מפתיע נוכח העובדה כי מבקשי המקלט מתחרים בפועל בשוק העבודה בעיקר עם הערבים אזרחי ישראל ולא עם היהודים, שעובדים על-פי-רוב במשרות המקנות סטטוס גבוה יותר. בהתאם לכך, מחקרים שעסקו בעמדות כלפי מהגרי עבודה מראים כי בפיקוח על משתנים סוציו-דמוגרפיים, הערבים מדירים יותר לעומת היהודים (Raijman & Semyonov, 2004). ואולם חשוב גם לזכור כי מבקשי המקלט מרוכזים בעיקר בערים יהודיות ולכן הם מאיימים פחות על שירותי הרווחה, החינוך והבריאות שניתנים לציבור הערבי ביישובים הערבים.

המחקר הנוכחי הוא מהראשונים לעסוק בעמדות הציבור בישראל כלפי מבקשי מקלט, אוכלוסייה מהגרת חדשה יחסית שניצבת כבר כעשור במרכז השיח הציבורי והפוליטי בישראל. מרכזיותה של סוגיית מבקשי המקלט בשיח הציבורי בישראל נובעת בין השאר מכך שהיא מאתגרת ערכים שונים: מחד, היא מעלה את הצורך של המדינה להגן על ריבונותה ועל גבולותיה הן מפני מהגרים והן מפני לחצים בין-לאומיים. מאידך, היא תובעת דיון בצורך של המדינה לפעול על-פי אמות מוסר הומניטריות ולקיים את מחויבותיה הבין-לאומיות בהקשר זה. בנוסף, בשונה ממהגרי העבודה החיים בישראל ונוכחותם בה היא זמנית (או בלתי חוקית), מבקשי המקלט אינם זמניים בהגדרה, ולא ניתן לדעת את משך שהייתם כאן ומה תהיינה ההשפעות של שהותם בישראל על החברה.

ממצאי המחקר מעלים כי רמת האיום החברתי-כלכלי הנתפס מהווה גורם מרכזי לצמיחתן של עמדות מדירות כלפי מבקשי המקלט - גם במישור ההתנהגותי באמצעות הגברת המרחק החברתי הנתפס, וגם במישור האידיאולוגי - באמצעות התנגדות למדיניות חיובית כלפיהם. השיח הפוליטי המציג את מבקשי המקלט בישראל כמסתננים המנצלים לרעה את זכותם למקלט, משתקף בעמדותיו של הציבור כלפיהם. עמדות אלו מעוצבות על-ידי מנגנונים דומים למנגנונים האחראים על עמדות כלפי קבוצות אחרות של זרים - הצורך לשמור על קבוצת הפנים מפני זרים, והאיום שאותם זרים מהווים על החברה. ממצא זה מרמז על כך שנטרול תחושת

האיום החברתי-כלכלי הנתפס, תוכל לצמצם את המרחק החברתי הנתפס ולהפחית את התנגדות הציבור למתן זכויות וסיוע למבקשי המקלט.

על אף חשיבותם של הממצאים שהוצגו כאן, חשוב להזכיר כי המחקר הנוכחי הוא בעל אופי מתאמי בלבד. כמו כן ברצוני להזכיר כי המחקר הנוכחי אינו מקיף את כלל הגורמים הידועים בספרות כמשפיעים על הדרה, וכי ייתכן וחלק מן הגורמים שלא נבחנו אחראיים גם הם על הממצאים המתוארים כאן. מחקרים עתידיים יוכלו להאיר זוויות נוספות בעמדות הציבור בישראל כלפי מבקשי המקלט תוך עיסוק בתרומתם של גורמים אלו.

הערות

¹ <http://www.ynetnews.com/articles/0,7340,L-3414994,00.html> Last visited 30.7.2015

² <http://www.haaretz.com/print-edition/opinion/what-do-we-have-in-common-with-them-anyway-1.247743> Last visited 30.7.2015

³ כך למשל, ארגוני החברה האזרחית מספקים למבקשי המקלט סיוע משפטי בהשגת מעמד חוקי בישראל, בהגשת בקשות מקלט, ובמתן שירותים חברתיים ורפואיים שונים.

⁴ חלק מאישורי השהייה מגבילים את איסור ההעסקה לאזור אילת ותל-אביב.

⁵ נוסח זה הינו ציטוט מדבריו של שר הפנים לשעבר אלי ישי 16.8.2012 (אפרים, 2012).

⁶ ליאור, 2015. <http://www.haaretz.co.il/news/law/.premium-1.2688388> כניסה אחרונה: 30.7.2015.

⁷ עד כה עזבו את מדינת ישראל באופן הזה יותר מ-2,612 אנשים (רשות האוכלוסין וההגירה 2016).

⁸ איום סימבולי נבחן על-פי-רוב באמצעות היגדים יעודיים המשקפים חשש לאובדן התרבות של קבוצת הפנים או היתרון היחסי של תרבות זו בחברה, ואולם במחקר הנוכחי בחרתי שלא לעסוק בהיבט זה. הסיבה העיקרית לכך היא כי השיח הציבורי על מבקשי המקלט בישראל לא עוסק בדרך כלל באיומים מסוג זה אלא בהיבטים של ביטחון, ריבונות המדינה והסוגיה הדמוגרפית הנתפסת כאיום קיומי ולא תרבותי-סמלי.

⁹ בניתוח שלא מוצג כאן בחנתי גם את המוצא האתני של היהודים (אשכנזים, מזרחיים, נחקרים שאבותיהם נולדו בישראל ומהגרים מברית המועצות לשעבר). כ-22% דיווחו כי הם ממוצא אתני אשכנזי (הם או אבותיהם ילידי מדינות אירופה, אמריקה או אוקייניה). כ-23% מבין הנחקרים היהודים הם ממוצא אתני מזרחי (הם או אבותיהם ילידי מדינות המזרח התיכון וצפון אפריקה), וכ-9% הן מהגרים מברית המועצות לשעבר. אולם לא נמצאו הבדלים מובהקים סטטיסטיים בין קבוצות המוצא השונות.

¹⁰ הרוב המוחץ של מצביעי המפלגות הערביות הם ערבים, ואולם רוב הערבים (60%) דיווחו כי אין מפלגה המייצגת אותם.

רשימת מקורות

אפרים, ע' (2012). "אלי ישי: הוריתי על מעצר אריתריאים וסודנים, אמאס עליהם את חייהם". *Ynet*. כניסה אחרונה: 23.6.2016.

ברמן, י' (2015). *המבוכ: הגירה, מעמד זכויות אדם*. המוקד לפליטים ולמהגרים, רופאים לזכויות אדם, והאגודה לזכויות האזרח בישראל. <http://hotline.org.il/publication/themaze> כניסה אחרונה: 26.6.2016

הרמן, ת', אטמור, נ', הבר, כ', הלר, א', וולטר, ד', ולבל, י' (2011). *מדד הדמוקרטיה הישראלית 2011*. המכון הישראלי לדמוקרטיה (www.idi.org.il)

הרמן, ת', אטמור, נ', הלר, א', ולבל, י' (2012). *מדד הדמוקרטיה הישראלית 2012*. המכון הישראלי לדמוקרטיה (www.idi.org.il)

הרמן, ת', הלר, א', כהן, ח', ובובליל, ד' (2015). *מדד הדמוקרטיה הישראלית 2015*. המכון הישראלי לדמוקרטיה (www.idi.org.il)

- ליאור, א' (2015). הארץ. <http://www.haaretz.co.il/news/law/.premium-1.2688388> כניסה אחרונה: 30.7.2015
- רייכמן, ר' (2009). הגירה לישראל: מיפוי מגמות ומחקרים אמפיריים 1990-2006. סוציולוגיה ישראלית, י(2), 379-339.
- רם, א' (1999). בין הנשק והמשק: ישראל בעידן העולמקומי. סוציולוגיה ישראלית ב(1), 145-99.
- רשות האוכלוסין וההגירה (2016). נתוני זרים בישראל. רבעון ראשון.
- Allport, G.W. (1954). *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Adison Wesley.
- Ariely, G. (2011). Spheres of citizenship: The role of distinct perceived threats in legitimizing allocation of political, welfare and cultural rights in Israel. *International Journal of Intercultural Relations*, 35(2), 213-225. Retrieved February 15, 2015 (<http://linkinghub.elsevier.com/retrieve/pii/S0147176710000933>).
- Blalock, H.M. (1967). *Toward a theory of minority group relations*. New York: John Wiley and Sons.
- Blumer, H. (1958). Race prejudice as a sense of group position. *The Pacific Sociological Review*, 1(1), 3-7.
- Bobo, L., & Hutchings, V.L. (1996). Perceptions of racial group competition: Extending Blumer's theory of group position to a multiracial social context. *American Sociological Review*, 61(6), 951-972.
- Bobo, L., & Kluegel, J.R. (1993). Opposition to race-targeting: Self-interest, stratification ideology, or racial attitudes? *American Sociological Review*, 58(4), 443-464.
- Case, C., Greely, A., & Fuchs, S. (1989). Social determinants of racial prejudice. *Sociological Perspectives*, 32, 469-483.
- Corrigan, P.W., Edwards, A.B., Green, A., Diwan, S.L., & Penn, D.L. (2001). Prejudice, social distance, and familiarity with mental illness. *Schizophrenia bulletin*, 27(2), 219.
- Davidov, E., & Meuleman, B. (2012). Explaining attitudes towards immigration policies in European Countries: The role of human values. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 38(5), 37-41.
- Duckitt, J. (2006). Differential effects of right wing authoritarianism and social dominance orientation on outgroup attitudes and their mediation by threat from and competitiveness to outgroups. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 32(5), 684-696.
- Duriez, T., Meeus, J., & Vansteenkiste, M. (2012). Why are some people more susceptible to ingroup threat than others? The importance of a relative extrinsic to intrinsic value orientation. *Journal of Research in Personality*, 46(2), 164-172.
- Esses, V.M., Dovidio, J.F., Lynne, M.J., & Armstrong, T.L. (2001). The immigration dilemma: The role of perceived group competition, ethnic prejudice, and national identity. *Journal of Social Issues*, 57(3), 389-412.
- Facchini, G., & Mayda, A.M. (2012). Individual attitudes towards skilled migration: An empirical analysis across countries. *The World Economy*, 35(2), 183-196.
- Gorodzeisky, A. (2013). Mechanisms of Exclusion: Attitudes toward allocation of social rights to out-group population. *Ethnic and Racial Studies*, 36(5), 795-817.
- Gorodzeisky, A., & Semyonov, M. (2009). Terms of exclusion: Public views towards admission and allocation of rights to immigrants in European countries. *Ethnic and Racial Studies*,

32(3), 37–41.

- Green, E.G.T. (2009). Who can enter? A multilevel analysis on public support for immigration criteria across 20 European countries. *Group Processes & Intergroup Relations*, 12(1), 41–60.
- Guimond, S., Dambrun, M., Michinov, N., & Duarte, S. (2003). Does social dominance generate prejudice? Integrating individual and contextual determinants of intergroup cognitions. *Journal of Personality and Social Psychology*, 84(4), 697–721.
- Halapuu, V., Paas, T., & Tammaru, T. (2013). *Is institutional trust related to the attitudes towards immigrants in Europe? A study of majority and minority population (No. 2013014)*. Norface Research Programme on Migration, Department of Economics, University College London.
- Hindriks, P., Verkuyten, M., & Coenders, M. (2014). Interminority attitudes: The roles of ethnic and national identification, contact, and multiculturalism. *Social Psychology Quarterly*, 77(1), 54–74.
- Huddy, L., Feldman S., Taber C., & Lahav, G. (2005). Threat, anxiety, and support of antiterrorism policies. *American Journal of Political Science*, 49(3), 593–608.
- Kalir, B. (2015). The Jewish state of anxiety: Between moral obligation and fearism in the treatment of African asylum seekers in Israel. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 41(4), 580–598.
- Kritzman-Amir, T. (2009). 'Otherness' as the underlying principle in Israel's asylum regime. *Israel Law Review*, 42(3), 603–627.
- Kritzman-Amir, T., & Shumacher, Y. (2012). Refugees and asylum seekers in the state of Israel. *Israel Journal of Foreign Affairs*, 6(3), 97–111.
- Lewin-Epstein, N., & Levanon, A. (2005). National identity and attitudes towards migrants findings from the ISSP. *International Journal on Multicultural Societies*, 7(2), 90–118.
- Louis, W.R., Duck, J.M., Terry D.J., Schuller R., & Lalonde, R.N. (2007). Why do citizens want to keep refugees out? Threats, fairness and hostile norms in the treatment of asylum seekers. *European Journal of Social Psychology*, 37(1), 53–73.
- Lubbers, M., Coenders, M., & Scheepers, P. (2006). Objections to asylum seeker centres: Individual and contextual determinants of resistance to small and large centres in the Netherlands. *European Sociological Review*, 22(3), 243–257.
- McKay, F.H., Thomas, S.L., & Kneebone, S. (2012). 'It would be okay if they came through the proper channels': Community perceptions and attitudes toward asylum seekers in Australia. *Journal of Refugee Studies*, 25(1), 113–133.
- Mclaren, L., & Johnson, M. (2007). Resources, group conflict and symbols: Explaining anti-immigration hostility in Britain. *Political Studies*, 55, 709–732.
- Meuleman, B., Davidov, E., & Billiet, J. (2009). Changing attitudes toward immigration in Europe, 2002–2007: A dynamic group conflict theory approach. *Social Science Research*, 38(2), 352–365.
- Millington, G. (2010). Racism, class ethos and Place: The value of context in narratives about asylum seekers. *The Sociological Review*, 58(3), 361–380.
- Nickerson, A.M., & Louis, W.R. (2008). Nationality versus humanity? Personality, identity, and norms in relation to attitudes toward asylum seekers. *Journal of Applied Social*

- Psychology*, 38(3), 796–817.
- Olzak, S. (1994). *The dynamics of ethnic competition and conflict*. Stanford: Stanford University Press.
- Oyamot, C.M., Fisher, E.L., Deason G., & Borgida, E. (2012). Attitudes toward Immigrants: The interactive role of the authoritarian predisposition, social norms, and humanitarian values. *Journal of Experimental Social Psychology*, 48(1), 97–105.
- Paz, Y. (2011). Ordered disorder: African asylum seekers in Israel and discursive challenges to an emerging refugee regime. *New Issues in Refugee Research*, UNHCR Research papers 205.
- Pedahzur, A., & Yishai, Y. (1999). Hatred by hated People: Xenophobia in Israel. *Studies in Conflict and Terrorism*, 22(2), 101–117.
- Pettigrew, T.F., & Tropp, L.R. (2006). A Meta-analytic test of intergroup contact theory. *Journal of personality and social psychology*, 90(5), 751–783.
- Pichler, F. (2010). Foundations of anti-immigrant sentiment: The variable nature of perceived group threat across changing European societies, 2002–2006. *International Journal of Comparative Sociology*, 51(6), 445–469.
- Quillian, L. (1995). Prejudice as a response to perceived group threat: Population composition and anti-immigrant and racial prejudice in Europe. *American Sociological Review*, 60(4), 586–611.
- Raijman, R. (2013). Foreigners and outsiders: Exclusionist attitudes towards labour migrants in Israel. *International Migration*, 51(1), 136–151.
- Raijman, R., & Hochman, O. (2010). Minority views of competition: Attitudes of Israeli Arabs towards labor migrants and noncitizen Palestinians. In: Salzborn et al. (Eds.), *Methods, theories, and empirical applications in the social sciences*. Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften.
- Raijman, R., & Hochman, O. (2011). National attachments, economic competition, and social exclusion of non-ethnic migrants in Israel: A mixed-methods approach. *Quality & Quantity*, 45(6), 1151–1174.
- Raijman, R., & Semyonov, M. (2004). Perceived threat and exclusionary attitudes towards foreign workers in Israel. *Ethnic and Racial Studies*, 27(5), 780–799.
- Raijman, R., Semyonov, M., & Schmidt, P. (2003). Do foreigners deserve rights? Determinants of public views towards foreigners in Germany and Israel. *European Sociological Review*, 19(4), 379–392.
- Savelkoul, M., Scheepers, P., Tolsma, J., & Hagendoorn, L. (2010). Anti-Muslim attitudes in the Netherlands: Tests of contradictory hypotheses derived from ethnic competition theory and intergroup contact theory. *European Sociological Review*, 27(6), 741–758.
- Scheepers, P., Gijsberts, M., & Coenders, M. (2002). Ethnic exclusionism in European countries public opposition to civil rights for legal migrants as a response to perceived ethnic threat. *European Sociological Review*, 18(1), 17–34.
- Semyonov, M., Raijman, R., & Gorodzeisky, A. (2006). The rise of anti-foreigner sentiment in European societies, 1988–2000. *American Sociological Review*, 71(3), 426–449.
- Smootha, S. (1992). *Arabs and Jews in Israel*. Boulder San Francisco: Westview Press.
- Tajfel, H., & Turner, J.C. (1986). The social identity theory of intergroup behavior. In: S.

- Worchel & W.G. Austin (Eds.), *Psychology of intergroup relations*. Chicago: Nelson Hall Publisher.
- Verkuyten, M., & Kinket, B. (2000). Social distances in a multi ethnic society: The ethnic hierarchy among Dutch preadolescents. *Social Psychology Quarterly*, 63(1), 75.
- Wimmer, A. (1997). Explaining xenophobia and racism: A critical review of current research approaches. *Comparative Political Studies*, 20(1), 17–41.
- Yaron, H., Hashimshony-Yaffe, N., & Campbell, J. (2013). "Infiltrators" or refugees? An analysis of Israel's policy towards African asylum-seekers. *International Migration*, 51(4), 144-157.

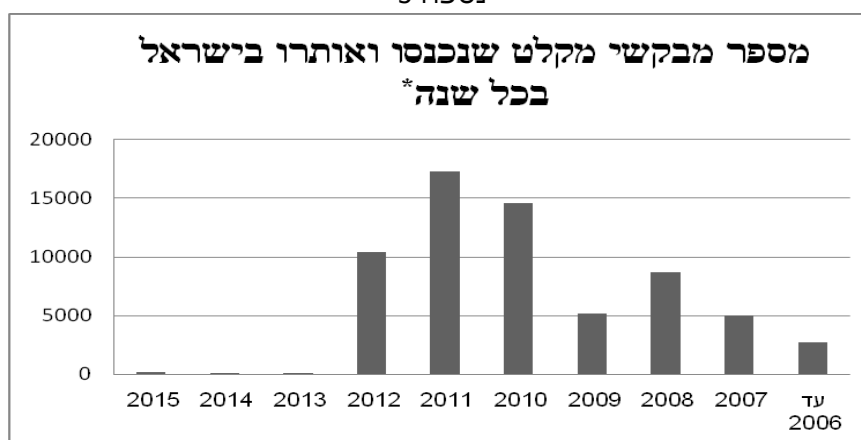
נספח 1: טעינויות מתוקננות של ההיגדים על גבי הפקטורים (factor loadings)

ההיגד	β
איום חברתי-כלכלי נתפס	
מבקשי המקלט בישראל מהווים נטל על מערכת שירותי הרווחה שהמדינה מספקת	0.71
מבקשי המקלט בישראל מהווים נטל על מערכת החינוך	0.75
מבקשי המקלט לוקחים מקומות עבודה מהישראלים	0.58
נוכחותם של מבקשי המקלט מורידה את רמת השכר של כלל העובדים בישראל	0.54
נוכחותם של מבקשי המקלט בישראל מעלה את שיעור הפשיעה	0.76
נוכחותם של מבקשי המקלט בישראל מסכנת את בריאות הציבור בישראל	0.73
נוכחותם של מבקשי המקלט בישראל פוגעת בביטחון האישי שלך ושל משפחתך	0.66
מרחק חברתי נתפס	
באיזו מידה תרגיש בנוח אם מבקש מקלט יהיה שכנך	0.76
באיזו מידה תרגיש בנוח אם מבקש מקלט ילמד עם בנך באותה כיתה	0.93
באיזו מידה תרגיש בנוח אם מבקש מקלט יהיה עמיתך לעבודה	0.84
הדרה	
על ישראל להציע הגנה ומקלט לאנשים בצרה	0.57
בזמן ששוקלים את פניית מבקש המקלט לקבל מעמד של פליט, יש לאפשר לו לעבוד בישראל	0.73
על הממשלה לגלות נדיבות באישור פניות מבקשי המקלט לקבלת מעמד פליט	0.76
בזמן ששוקלים את פניות מבקשי המקלט לקבל מעמד של פליט, יש להעניק להם סיוע כספי	0.51
יש לאפשר למבקשי מקלט שבקשותיהם למעמד פליט אושרו לצרף אליהם את בני משפחתם הקרובה	0.53
N	708

נספח 2: השוואה בין מודלים

מודל התיווך המוצע	המודל המתחרה ללא תיווך	
2.69 ($p < 0.000$)	3.39 ($p < 0.000$)	Chi2\df
0.938	0.912	CFI
0.049	0.058	RMSEA
0.651	0.000	Pclose

נספח 3

* לפי נתוני רשות האוכלוסין וההגירה (מהדורה 1/2016) טבלה א1 כניסה אחרונה : 23.6.2016

https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/foreign_workers_stats/he/Q1_2016.pdf